

A PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐ SZEREPE AZ ALTERNATÍV SZANKCIÓK KIVÁLASZTÁSÁNÁL

A pártfogó felügyelő szerepei és funkciói eltérőek az eljárás különböző szakaszaiban:

- a nyomozati szakaszban fiatalok esetében a környezettanulmány (KT) elkészítése, továbbá valamennyi elkövetői körben a vádemelés elhalasztásának lehetősége esetén, vagy egyébként is, ha az ügyész ezt szükségesnek tartja pártfogói felügyelői vélemény készítése;
- a bírósági szakaszban amennyiben a bíróság szükségesnek tartja, pártfogó felügyelői vélemény készítése és előterjesztése;
- a végrehajtási szakaszban a terhelttel való kapcsolattartás, az általános és különös magatartási szabályok megtartásának ellenőrzése és a segítő feladat.

Az ítélező bíró a korábbi, a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény szerint az alábbi esetekben került kapcsolatba a pártfogó felügyelővel (régábbi nevén: hivatásos pártfogóval):

- ha a terhelt a felfüggesztett szabadságvesztéshez, illetve próbára bocsátáshoz kapcsolódó pártfogó felügyeleti szabályokat enyhébb vagy súlyosabb módon megszegte;
- ha a terhelt a próbára bocsátás vagy a felfüggesztett szabadságvesztés alatt újabb bűncselekményt követett el;
- ha a büntetőeljárás megindulása után – más ügyben – elrendelték a pártfogó felügyeletét.

Az első esetben kötelező volt a pártfogó meghallgatása, az utóbbi esetekben ez általában indokoltnak mutatkozott, és a bíróságok sok esetben éltek is ezzel a lehetőséggel.

A 2003. július 1-én hatályba lépett a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 114/A.§-a értelmében a fenti eseteken túl a bíró a szankció kiválasztása előtt pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendelheti el.

A továbbiakban azzal kívánok foglalkozni, hogy

- a pártfogó felügyelet terén végrehajtott reformok mennyire hatottak a büntető igazságszolgáltatásra, illetve
- a hatékonyság érdekében milyen további változások lennének indokoltak.

Az ítélező bíró a környezet-tanulmányokból komoly segítséget kaphat a fiatalok megismeréséhez, és ez segíthet a terhelt személyiségjegyeinek, az elkövetőnek a tettehez, a sértetthez való viszonyulásának feltárásában, ezen túl kiderülhet, hogy a terhelt késznek mutatkozik-e a cselekményével okozott kár esetleges megtérítésére. A környezettanulmányok korábban rendkívül különböző

színvonalúak voltak, nagyban függtek a készítő személyétől, felkészültségétől, képzettségétől. E területen az egységes szervezetben működő pártfogó felügyeleti szolgálat már a fennállása óta eltelt rövid időszak alatt is jelentős eredményt ért el, kidolgozták az egységes szempontrendszer, ugyanakkor lehetőség adódik a pártfogó felügyelő saját értékelésének előterjesztésére is. E vélemények nyilvánvalóan hatékonyabban segíthetők elő az ítélkező bírót a döntésének meghozatala során.

Más a helyzet a pártfogói véleményekkel kapcsolatban.

Az eltelt időszak még viszonylag rövid, a bíróságok túlterheltségükből adódóan még túlnyomórészt azon ügyekben járnak el, amelyekben a vádat az új Be. hatályba lépést megelőzően nyújtották be. Természetesen az eljárási törvényt a folyamatban lévő ügyekre is alkalmazni kell, így a Be 114/A.§ alapján a pártfogói vélemény beszerzése – bírói mérlegelés alapján – sok esetben valóban indokolt lehet. Ahhoz, hogy a jogintézmény élővé válhasson, nyilvánvalóan a bírói karban is szemlélet-változás szükséges. Arról még nincs elegendő információ, hogy kifejezetten bírói szakaszban hány alkalommal került sor vélemény beszerzésére, tehát a későbbiekben indokolt lehet ilyen vizsgálat, továbbá annak felmérése is, hogy a vélemény alapján milyen gyakorisággal kerül sor alternatív szankció alkalmazására. E körben azonban indokolt rámutatni arra is, hogy a pártfogó felügyelő az eljárási szabályok szerint nem rendelkezik indítvány-tételi joggal a szankció kiválasztására vonatkozóan, továbbá a bírói döntésnél ez csupán az egyik motivációs tényező lehetne. A bíró a szankciót ugyanis az ügyészi, védői és terhelti indítványok (nyilatkozatok) alapján mérlegelése, és legjobb meggyőződése szerint választja ki, ami adott esetben egyező is lehet(ne) a pártfogó álláspontjával.

Megjegyzendő továbbá, hogy a nyomozati szakaszban beszerzett vélemény, és az annak alapján esetleg alkalmazott vádhalasztás eleve csökkenti azon ügyek számát, amikor a bíróság véleményt szerezhetne be és ennek alapján alternatív (értelmezésem szerint nem szabadság-elvonással járó) szankciót alkalmazhatna.

A további – a bevezetőben vázolt – esetekben pedig, bár indokolt, sőt mint erre utaltam néha mellőzhetetlen a pártfogó meghallgatása, és ezzel összefüggésben a véleményének beszerzése, de szintén szűkül az alternatív szankciók alkalmazásának lehetősége.

A pártfogói vélemény mindezen túl – a jelenlegi szabályozásra figyelemmel – valójában egy az elkészítéskor aktuális „pillanatfelvétel” a terheltről, életéről, környezetéről. Mindemellett azonban szükségesnek mutatkozna a terheltnek a cselekménytől a szankció bíróság által történő kiválasztásáig tartó (sokszor éveken át elhúzódó) változás és folyamat figyelemmel kísérésére. Ennek a folyamatnak a mozzanatai az alábbiak:

- a bűn elkövetése,
- a terhelt gyanúsítottkénti kihallgatása,
- a nyomozás iratainak ismertetése,
- a vád kézbesítése,

- a bírósági tárgyalás,
- az ügydöntő (és optimális esetben jogerős) határozat meghozatala.

A terhelt a bűnüldöző szervekkel tehát a gyanúsítottkénti kihallgatásakor kerül először kapcsolatba, míg ezt követően jelentős idő (akár több év is) eltelik a jogerős és ügydöntő határozat meghozataláig. Ezen időszak alatt a terhelt a jelenlegi szabályozás alapján optimális esetben néhány alkalommal kerülhet kapcsolatba a pártfogó felügyelővel, ha a mérlegelési jogkörben az ügyész illetve a bíró indokoltnak látta pártfogói vélemény beszerzését, és/vagy a bíró szükségesnek tartotta a pártfogó meghallgatását. De az is előfordulhat (és az esetek többségét valójában ez jellemzi), hogy az alternatív szankció alkalmazása során (tehát a végrehajtási szakaszban) kerül először kapcsolatba a terhelt a pártfogó felügyelővel.

Ugyanakkor a fenti hosszú időszak, és a fiatalkorú, fiatal felnőtt korú, vagy egyébként felügyeletre, gondoskodásra szoruló terhelt egyáltalán nem kerül kapcsolatba a pártfogóval, és mindennek hiánya is vezethet újabb bűnismétlésre, ami adott esetben már (pl. a többes halmazat miatt) nem is teszi lehetővé alternatív szankció alkalmazását.

Mindemellett a pártfogói vélemény sem lesz eléggé megalapozott a bíróság számára, ha az a fenti hosszú időszakon belül csupán egy aktuális állapotról számol be, nem pedig az időszakon belüli (akár pozitív, akár negatív) változásokról.

Mindebből következően a reform folytatását feltétlenül szükségesnek tartom az alábbiak szerint, és annak ellenére is, hogy a pártfogók a változások következtében már most is általában rendkívül leterheltek.

Megfontolandó az előzetes pártfogó felügyelet elrendelése. Ez (nyomozási) bírói jogkörbe tartozna. Emellett szól, hogy az eljárás korai szakaszában a pártfogó bekapcsolódna a nevelési, felügyeleti folyamatba, segíthetné a mediációs tevékenységet, és nem csupán pillanat-felvételt készíthetne a terheltről, hanem a bírósági szakaszban egy folyamatról tudna véleményt alkotni. Ellenérvként megjegyezhető, miszerint előfordulhat az is, hogy az eljárás a terhelt felmentésével zárulna, ez azonban a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések (pl. előzetes fogvatartás, lakhelyelhagyási tilalom, ideiglenes kényszergyógykezelés,) vagy egyéb intézkedések pl. útokmány elvétele, lefoglalás stb. alkalmazása esetén sem jelent akadályozó tényezőt. Az ideiglenes (vagy előzetes) pártfogó felügyelet azonban korlátokat minimális mértékben jelentene, ugyanakkor az újabb bűnelkövetés megelőzésében is fontos szerepe lehet.

Mindezt pedig elsőként a fiatalkorúak esetében tudnám elképzelni, ahol a pártfogók munkaterhe is viszonylag kisebb, az eljárás is soronkívüliséget élvez, és ahol általában első bűnelkövetők vannak, ugyanakkor az alternatív szankciók alkalmazására is a legszélesebb lehetőség kínálkozik. Megjegyzendő, hogy már más jogintézmény (pl. próbára bocsátás, vádelhalasztás) is ezen elkövetői körben került elsőként kipróbálásra, és oly mértékben bizonyultak eredményesnek, hogy ezt követően a felnőtt korúak büntetőjogába is bevezetésre kerültek. E területen indokolt lehet a nemzetközi tapasztalatok megismerése is.

Mindezen túl a Btk. küszöbön álló kodifikációja is feltehetően tovább szélesíti az alternatív szankciók körét, amelyek kiválasztásban az egységes szervezetű és szemléletű, képzettebb és színvonalas környezettanulmányokat, objektív véleményeket készítő pártfogók hatékonyan segíthetik az ítélkező bíró munkáját, és ezáltal a büntetési, nevelési és bűnmegelőzési célok érvényesítését.

ÁLDOZATOK ÉS VÉLEMÉNYEK:
AZ OKRI-FELMÉRÉS TAPASZTALATAI